

ÎMPRUMUTURI DE ORIGINE SÂRBĂ ÎN LITERATURA DIALECTALĂ BĂNĂȚEANĂ

În prezenta lucrare ne propunem să facem o clasificare tematică a câtorva dintre împrumuturile sârbești pe care le-am identificat în câteva opere reprezentative ale literaturii dialectale bănățene. Pentru demersul nostru, literatura dialectală reprezintă o sursă importantă de informații, fiind ca o oglindă a graiurilor din Banat, înregistrând, în același timp, un bogat material de origine sârbă.

Cuvinte cheie: împrumuturi de origine sârbă, clasificare, graiuri bănățene, literatură dialectală, contact lingvistic.

Banatul este una dintre puținele regiuni ale României care a fost și rămâne un spațiu al interculturalității și al multiculturalității, în același timp un model de conviețuire pașnică a unor oameni de culturi și naționalități diferite.

Banatul ca provincie istorică reprezintă teritoriul cuprins între Dunăre la sud, Mureș la nord, Tisa la vest și Munții Carpați la est. Una dintre caracteristicile definitorii pentru această regiune este „mozaicul” etnic și cultural ca rezultat al diferitelor nații care au trecut prin aceste teritorii, s-au așezat sau au fost colonizate aici, începând cu secolul al XVIII-lea, după ce turcii au fost alungați, iar în Banat s-a instalat administrația habsburgică. Acest fapt a făcut ca Banatul să aibă o altă soartă față de celelalte provincii românești.

De-a lungul istoriei poporul nostru a intrat în contact cu mai multe popoare, iar una dintre principalele consecințe ale acestor contacte între comunități de limbă diferite sunt împrumuturile, interferențele și influențele în diferite segmente ale limbii.

Influența slavă a fost cea mai puternică dintre influențele vechi, fapt dovedit de numărul mare de împrumuturi de origine slavă care se regăsesc în aproape toate compartimentele vocabularului. Drept dovadă, în fondul de bază al vocabularului

¹ cristina.sicoe@e-uvt.ro

² Această lucrare a fost cofinanțată din *Fondul Social European* prin *Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013*, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, *Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

limbii române, în care majoritare sunt cuvintele de origine latină, există și un număr mare de cuvinte slave, termeni uzuali de care limba română nu se poate lipsi, precum: *prieten, iubi, plăti, zâmbi, trăi, opri, porni, drag, scump sărac, grijă, dragoste, deal, vreme, zori, obraz, etc.*

Elementul slav este cel care conferă individualitate limbii române deosebind-o de celelalte limbi romanice. În această privință trebuie să menționăm faptul că influența slavă nu s-a exercitat numai la nivelul vocabularului, ci a adus o serie de modificări și la nivel fonetic, fonologic și morfologic, al derivării, în toponimie, onomastică ș.a.

Aceste influențe sunt rezultatul unor multiple raporturi între români și popoarele slave pe parcursul mai multor secole. Slavii au conviețuit și au muncit alături de noi, iar cuvintele pe care ni le-au dat au contribuit atât la îmbogățirea vocabularului limbii române, dar și la modificarea, oarecum a aspectului ei de limbă romanică. Împrumuturile de origine slavă „sunt acele care împiedică pe vorbitorii de rasă romană să înțeleagă pe Români [...]”³.

Cele mai vechi împrumuturi provin din epoca bilingvismului româno-slav (sec. VI-XII). Acestea au lăsat urme mai adânci în vocabularul românesc, multe dintre ele făcând parte din fondul principal. Privind comparativ, împrumuturile slave târzii au, de obicei, o arie de răspândire limitată la anumite regiuni, având un caracter popular, local, nefiind deci cunoscute de toți vorbitorii. Acestea provin din limba bulgară, sârbă, rusă și ucrainiană. În ceea ce privește demersul nostru, ne vom concentra numai pe acele împrumuturi care provin din limba sârbă în arealul dialectal bănăţean.

Cotopirea Peninsulei Balcanice de către turci începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, a făcut ca grupuri importante de sârbi să se stabilească în Banat, regiune în care și până atunci exista o populație sud-slavă de factură sârbă și bulgară. Așezarea emigranților sârbi în Banat, a consolidat, pe de-o parte, elementul etnic slav din Banat, iar pe de altă parte a creat o ambianță propice pentru o bună înțelegere și colaborare între cele două popoare. Efectul raporturilor dintre slavii sudici stabiliți aici în secolele VI-VII, respectiv a noilor veniți și populația română autohtonă s-a manifestat în influența reciprocă asupra limbilor lor. Aceste noi raporturi lingvistice româno-sârbe au avut urmări care sunt „cele mai importante cantitativ, pentru limba română și, calitativ, pentru dialectul bănăţean.”⁴

Aceste împrumuturi, care ne-au parvenit în urma coabitării celor două popoare, fac obiectul contribuției noastre. Ne propunem în lucrarea de față să prezentăm câteva dintre cuvintele de origine sârbă identificate în operele câtorva

³ Theodor Capidan, *Limbă și cultură*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943, p. 230 (document consultat în format electronic: <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/thcapidan/cap9.pdf>, 11 iunie 2013).

⁴ Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Editura Academiei, București 1974, p. 43.

autori bănățeni. În acest sens am ales operele unor scriitori contemporani, care scriu în dialect, dar și operele unor scriitori bănățeni nedialectali. Am ales literatura dialectală bănățeană pentru că este o literatură autentică, în care se oglindește limba subdialectului bănățean.

Schimbările din societatea modernă au dus la ștergerea treptată, dar tot mai accentuată a diferențelor dintre sat și oraș, ceea ce a determinat o influență puternică și de durată a limbii literare asupra graiurilor. În acest context autorii dialectali „transfigurează un limbaj și dau sens unui idiom”⁵; „literaturile dialectale păstrează vii cuvinte ale limbii române – cele mai amenințate de dispariție”⁶. Literatura dialectală este o „literatură care nu-și găsește expresie decât într-un idiom de o mai redusă circulație, care este dialectul”⁷. După părerea noastră creatorii acestor opere sunt intelectuali care doresc să aducă în contextul cultural românesc „ceva de-acasă”, ceva bănățean. Acest tip de literatură este în fapt un manifest pentru păstrarea identității.

Pentru demersul nostru, literatura dialectală este o sursă foarte importantă de informații, deoarece este ca o oglindă a graiurilor bănățene, care înregistrează un bogat material lexical de origine sârbă. Din punctul nostru de vedere, studierea lexicului operelor dialectale ne poate oferi o imagine destul de clară și de actuală a influenței și a dinamicii împrumuturilor sârbești în graiurile bănățene. Dintre scriitorii dialectali studiați amintim pe: I. V. Boldureanu, D. Acea, P. Chira, Șt. Pătruț.

După cum am menționat, pe lângă textele unor scriitori de literatură dialectală am studiat și operele câtorva autori bănățeni de literatură nedialectală pentru că am vrut să vedem în ce măsură originea autorului influențează lexicul operei. Este adevărat că în comparație cu autorii dialectali, ceilalți folosesc în general o limbă literară cu foarte puține inserții regionale. Și totuși am găsit câteva opere care, în mod surprinzător, ne-au oferit un material foarte bogat și important pentru demersul nostru.: N. D. Petniceanu, *Pripon pentru calul meu, Bigamul I. Vară cu gloanțe în Valea Sfârdimului, Rapsodul din Țara Almăjului*; I. M. Almăjan, *Amintiri despre țărani*. După cum afirmă Cornel Ungureanu⁸, în aceste opere scriitorii fac din textul literar „o barcă de salvare a cuvintelor sau a obiceiurilor condamnate la uitare”, acești autori realizând un fel de „regăsire a universului arhaic, a spațiilor insulare”.

În continuare vom prezenta câteva dintre împrumuturile sârbești identificate în operele studiate, clasificate în funcție de aria tematică din care acestea fac parte.

⁵ Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol.4 – *Banatul*, Paralela 45, Pitești, 2005, p. 37.

⁶ *Ibidem*, p. 38.

⁷ Gabriel Țepelea, *Plugarii condeieri din Banat. Literatura în grai bănățean*. Ed. Marineasa, Timișoara, 2005, p. 122.

⁸ Cornel Ungureanu, *op. cit.*, p. 36-37.

Vom menţiona de asemenea şi etimonul din limba de origine, iar în acest sens am dori să subliniem că am folosit cercetările existente în domeniul etimologic şi principalele lucrări lexicografice, comparând rezultatele şi în acelaşi timp încercând să verificăm unele opinii care ni s-au părut neclare.

De la început trebuie să facem câteva precizări referitoare la etimologia unor împrumuturi care vor fi prezentate în lucrare: pentru unele dintre acestea lucrările de specialitate menţionează o etimologie multiplă: sârbă, bulgară sau maghiară. În ceea ce priveşte regiunea Banatului am considerat că primează etimonul sârb al cuvântului bazându-ne pe următoarea afirmaţie a lui D. Gămulescu: „*răspândirea unor cuvinte de origine slavă pe o arie limitată la Banat şi regiunile învecinate, în condiţiile în care ştim că în aceste părţi românii au convieţuit cu sârbii aproape cinci secole, constituie un indiciu aproape sigur că ne-au venit din sârbă*”⁹.

De asemenea când vorbim despre împrumuturile din limba sârbă trebuie să discutăm despre așa-zisele ”împrumuturi prin filieră”, care se referă la cuvinte din alte limbi de origine decât limba prin intermediul căreia au intrat în limba română. L. Şăineanu¹⁰ discută în studiul său despre cuvinte de origine turcă intrate în Banat prin filieră sârbă, atrăgând atenţia că acele cuvinte care ne-au parvenit prin filieră sârbă şi-au modificat simţitor forma şi se înfăţişază altfel decât cele care ne-au venit direct din turcă, ele prezentând deosebiri de accent, dar şi de formă. Referindu-se la această problemă, I. Mării¹¹ conchide: „aceste cuvinte nu sunt turcisme prin ”filieră sârbă”, ci elemente sârbeşti în lexicul subdialectului bănăţean”. Există de asemenea şi un număr relativ mic de cuvinte de origine germană şi maghiară care au intrat în graiul bănăţean prin limba sârbă. În cazul acestor împrumuturi, deşi am notat atât etimonul sârb cât şi pe cel al limbii de origine, împărtăşim părerea lui I. Mării şi le considerăm ca fiind împrumuturi sârbeşti.

1. Casa şi obiecte de uz casnic:

acóv s.n. (Olt. Banat) „Butoi de mărime mijlocie” < sb. *akov*, (forma *acău* < magh. *akó*)

avlie (avlii), s. f. (Banat şi Trs. de Vest) „Ogradă, bătătură” < sb. *avlija* < tc. *avli*

bravă s.f. (reg) ”broască a uşii” < sb. *brava*

burii (burie) s.n. (Banat) „butoi de ţuică, ploscă mare” < sb. *bure*

bunár s.n., (Ban., Olt) ”puţ”. < sb. *bunar* < tc. *bunar*

bruş (brúşi), s. m. În lucrarea lui D. Gămulescu (*Elementele, ...* p.94) este

⁹ Dorin Gămulescu, *op. cit.*, p. 60.

¹⁰ L. Şăineanu apud I. Pătruţ, *Împrumuturi prin filieră*, Cercetări de lingvistică, X, nr. 2, iulie-decembrie 1965, p. 331.

¹¹ I. Mării, *Studiind elementul sârbesc în lexicul graiului din Toager*. Note (II), *Cercetări de lingvistică*, XI, nr. 2, iulie – decembrie 1966, p. 341.

înregistrată numai varianta *brus* cu sensurile (pentru Banat) „piatră de tocilă, cute, gresie” < sb. *brus*; DER menționează pe lângă sensul de „tocilă” și pe cele de: „bulgăre, cocoloș, bucată” < sl. (cf. bg. *bruš*, sb., cr., slov., ceh., pol. *brus* „tocilă”). Considerăm că pentru regiunea Banatului, pentru sensul de „tocilă, cute, gresie” trebuie să luăm în considerare etimonul sârb, iar pentru restul teritoriului și pentru cel de-al doilea sens al cuvântului este posibil ca etimonul să provină dintr-o altă limbă slavă.

cârceág s.n. (reg.) ”ulcior de pământ” (Banat, Hațeg) < sb. *krčag*

cócina (-ne), s. f. – 1. Coteș pentru porci. – 2. Împletură de nuiele pentru prins pești. < sb. *kočina*

cófă (cófe), s. f. 1. (Trans., inv.) Strachină, blid. – 2. Găleată de lemn. – 3. Măsură de capacitate, pentru lichide, în valoare de 1,33 litri. În ceea ce privește proveniența acestui cuvânt în limba română părerile sunt împărțite. Acest cuvânt apare în multe limbi, iar DER consideră că este posibil să fi intrat în română pe mai multe căi în același timp din bg., sb. *kofa*, magh. *kofa*, în funcție de regiunea unde este atestat cuvântul. Șăineanu (1929) și Scriban (1939) consideră că este de proveniență germană < ger. *kufe* ”găleată” de unde și bg. sb. *kofa*, alb. *kovă*, tc. *koga*, *kuga* etc. Datorită faptului că regăsim acest cuvânt în mai multe limbi, iar sursele din care el ar fi putut intra în limba română sunt multiple, credem că și în acest caz se cuvine să aplicăm criteriul geografic și să considerăm că pentru regiunea Banatului acesta provine din sb. *kofa*. Dar nu numai criteriul geografic ne determină să considerăm acest cuvânt de origine sârbească în regiunea Banatului. Dacă îl comparăm cu *cafă* < sb. *kafa*, *cófă* < sb. *kofa*, se pare că cele două împrumuturi au suferit același tip de transformare fonetică, accentul paroxiton fiind un indiciu în plus pentru proveniența sârbească a cuvântului.

cocăie s.f. (reg.) 1. lemn strâmb cu care ciobanii atârână căldarea cu mămăligă; cujbă. 2. cobiliță, coromâslă, cumpână. 3. bățul folosit în jocul popic. 4. parte a războiului de țesut. (DAR, 2002); Forma *cocaie* (cîrlig, cange; cobiliță; băț, par) este un derivat de la *coacă* (cócici), cuvânt rar, în Banat și Olt., folosit cu sensul de „manivelă”, „cobiliță”, având ca etimon < sb. *kvaka* „cîrlig”. – (DER; după Scriban, din bg., sb. *kuka*)

cart s. v. ”cofă, doniță, șiștar”. I. Marii¹² propune pentru subdialectul bănațean originea sârbească a acestui cuvânt < sb. *karta*.

clet s.n. (reg.) ”grajd, sufragerie, cămăruță, cămară”. < sb. *klet*

ciup s.n. ”vas pentru păstrat diferite alimente” < sb. *čup*

cotărcă s.f. (reg.) 1. coșar pentru porumb, hambar 2. coș de nuiele < sb. *kotarka*

cotăriță s.f., Olt. Ban. „Coș, paner, cotarcă” < sb. *katarica*, „coș”.

****cănătă** s.f., Ban. Trans., vas, găleată de metal” credem că este o variantă a lui cantă < sb. *kanta* și magh. *kanta*

¹² I. Mării, *Note lexicale și etimologice*, Cercetări de lingvistică, XI, nr. 1, ianuarie-iunie 1966, Ed. Academiei RSR.

cuină = **cúhnie (cúhni)**, s. f. – 1. Bucătărie; 2. Dependinţă < sb. *kujna*
ocnă s. f. – 1. Salină, mină de sare; 2. Muncă silnică pe viaţă, care se făcea odinioară în saline cu ocnaşii (sec. XVII-XIX) < sl. *okno* „fereastră”, cf. bg., sb. *okno* „puţ de mină”, pol. *okna*, ngr. *οκνα* „salină” (DER). MDA notează pentru regiunea Banatului şi Olteniei sensurile de ”gură a podului”, „deschizătură în acoperişul podului şurii”, „horn”, dar şi sensul arhaic de „fereastră”, menţionând ca etimon vsl. *okno*. În textile studiate de noi apare în sintagma „**ocna podului**”. Th. N. Trâpcea în *Cuvinte sârbeşti în subdialectul Bănăţean şi importanţa lor*¹³, consideră că acest cuvânt este de origine sârbească cu sensul de ”ferăstrucă”, Th. N. Trâpcea nu menţionează însă etimonul sârbesc.

orman s.n. „dulap, lada a miresei” (în Banat) < sb. *orman*
paclă, s.f. „pachet” în expresia „paclă cu duan” (Banat) < sb. *paklo*
podrum s. n. (în Banat) „beci, pivniţă” < sb. *podrum*
poneávă s. f. – (Banat) „Preş”, ”pătura (de lână, de cânepă)” < sb. *ponjava*
procoviţă, procoviţe, s. f. (reg.) Procov, învelitoare, cergă < sb. *pokrovac*.
socác s. n. – (Banat) „stradă, uliţă” < sb. *sokak* < tc. *sokak*
şcătulă s.f. „cutie (de chibrituri)” cutie mică de lemn sau de carton pentru lucruri mărunte” < sb. *škátula*. În altă arie geografică e probabil de origine magh. *skatulyab*

treám s. n. – (Banat) „Staul” < sb. *trem* (DER); ”clădire anexă folosită printre altele şi ca magazie de alimente”, ”camară” < sb. *trem*
vătrái, s. n. „Unealtă cu care se umblă în foc” < sb., rut. *vatrajl*, cf. bg. *vatral* (DER, Scriban 1939);
vóreţ (-ţe), s. n. – (Banat) „Curte, ogradă, strungă” < sb. *dvorac* (DER); < bg. *дворец* (MDA). Credem că şi în acest caz trebuie să luăm în considerare etimonul sârbesc pentru zona Banatului, iar pe cel bg. pentru Oltenia.

2. Plante

agúd s.m. (Reg) Dud. În Ban. Olt. este folosit în varianta *iagod*, formă identificată şi de noi în text cu sensul de „măr” < sb. *iagoda* „fragă”. (Scriban 1939, MDA)

alimună s.f. „lămâie” < sb. *limun*
calapăr s. m. (Bot.; reg.) „Calomfir” (Banat, Transilvania, Moldova) < sb. *kaloper*

măgrin = **băgrín** s.m. Ban. „salcâm” < sb. *bagrin, bagrem*
buiede s.f. „buruiiană”, „iarba, buruiana de leac” < sb. col. *bujad* ”buruiana”
crumpir s.m. „cartof” (Banat, Oltenia, Trs) < sb. *krumpir*. < *ger. Grundbirn(e)*. E probabil ca varianta *crumpenă* să nu fie de origine sb. întrucât prezintă un – n - propriu etimonului german. (Gămulescu, *Elementele ...123*) (în text forma *crumpi*)

¹³ Th. Trâpcea, *Cuvinte sârbeşti în subdialectul Bănăţean şi importanţa lor*, Scrisul bănăţean, 3, martie 1963, p. 71.

ludáie, s. f. (Banat, Trans.) „dovleac, bostan” < sb. *ludaj*
lúbeniță (lúbenițe), s. f. Pepene verde (Cucurbita citrullus). < sb., bg.,
lubenica
pup s.m., „boboc de floare” (în Olt, Ban, Trs, Mrm) < sb. *pup*, în N din ucr.
pup

3. Alimente și băuturi

cómină s. f. „tescovină, drojdie” < sb. *kőmina*.
cóțcă s. f. „forma cubică sau pătrată”, în Banat, „zahăr cubic” < sb. *kocka*
și mag. *kocka*
căigană s.f. „ochiuri de ouă” < sb. *kajgana*
crofnă s.f. „gogoasă” < sb. *krofna*
crișcă (criște), s. f. „bucată, felie de pâine” < sb. *kriška* pentru Banat, iar
pentru Bucovina < ucr. *kriška* (DER, MDA, Gămulescu, *Elementele ...122*)
jigăriță (jăgăriță), s.f. (Ban.) „plămâni de vite cornute”, „măruntaiele din
care se face drobul de miel” < sb. *džigerica* (MDA, Gămulescu, *Elementele ...145*)
jimíscă s.f. (Ban.) „franzelă mică, pâinișoară” < sb. *zemička* „idem”
pecméz s.n. **1.** (arh.) „must de fructe”. **2.** (reg.) „magiun; dulceață;
marmeladă” < sb. *pekmez* < tc. *pekmez* (Gămulescu, *Elementele ...170*);
perinci s.m (Ban, Trs) „orez” < sb. *perinač* < tc. *pirinaç*
rachie s.f. „rachiu” (în Banat și Trs) < sb. *rakija* < tc. *raki*
slástă s. f. (Banat) „Grăsime”, „mâncare de dulce în opoziție cu mâncare
de post sb. < slast
zăitín s. n. (Banat) „Untdelemn” < sb. *Zejtín*

4. Meserii și unelte

casap s.m. „măcelar” în Banat din < sb. *kasap*, în Moldova < tc. *kasap(b)*,
cocie s. f. „Trăsură, caleașcă” < bg., sb. *kočija*, din magh. *kocsi* „din orașul
Kocs” (Învechit în limba literară se folosește în Banat și Trs)
cováci s. m. „Fierar”, „potcovar” < sb. *kovači*, magh. *covacs*
maistor s.m. „meșter” < sb. și bg. *majstor*
pilar s. m. (Banat) „Negustor ambulant de zarzavaturi și alte mărfuri
comestibile” < sb. *piljar*.
protă s. m. „Protopop” (În Banat) < sb. *protá*.
paore s.m „plugar, țaran”, în Banat < sb. *paor* < germ. *Bauer*, eventual și
din germană
șumar (-ri), s. m. – (Banat, Olt.) „Pădurar” < sb. șumar
șăgárt (-ți), s. m. (Banat) „ucenic, elev, discipol.” < sb. șegrt < tc. șakirt;
DER îl consideră de origine tc. (șagird) intrat în română prin intermediul sb.
șegrt;

5. *Animale și păsări*

bic (-ci), s. m. „taur”. Folosit în Oltenia de Vest și Banat < sb. *bik*. (DER, Gămulescu, *Elementele* ...). În Banat și Bucovina a fost înregistrată și forma *bică* care numai în aria de nord e de certă origine maghiară, în timp ce în sud poate fi la fel de bine și sb < *bika* „taur mare și puternic”.

ciurcă s.f. „curcă” în Banat < sb. *ćurka*

joavină = **jivâni** s.f. pl „galițe” (în Banat) < sb. *živina*

mărvă s.f. „vită, vite” < sb. *marva*

mreână (mréne), s. f. „Pește de râu” < sb., cr. *mrëna*

pârci = **pârș** s.n. „țap”, < sb. *prč*

șarân s. m. „crap mic” < sb. *šaran*

scobâr s. m. „Pește de râu” < sb., bg. *skobari*, cr. *Skobalj*

tútcă s. f. (Banat) „Curcă” < sb. *Tuka*

6. *Grade de rudenie, termeni de adresare și alte raporturi*

baică s. f. „moașă, femeie care moșește, moașă” în Banat < scr. *bajka*

ceáce s.m. sg. (reg.) nume de respect pentru o persoană mai în vârstă; bade, nene, tete. < sb. *ćaća*

ceică = **ceaică** (reg) – „mătușă” < sb. *ćajko*

givâr = **dever** s.m. „vornicel” (Banat, Trs) < sb. (ručni) *dever*

gost s. m. „Oaspete, invitat” < sb. *gost*

gloată s. f. – (Trans, Bucov.) „Familie”. Sl. (bg., sb., cf., slov.) *glota* și sb. *glota* „familie”(DER) (sensul din text copii, familie)

ortac s.m. „tovarăș” (în Banat) < sb. *ortak* < tc. *ortak*

úică s. m. „Unchi” < sb. *ujka, ujko*. În Trs. și Olt

uină, s. f. (Banat) „mătușă” < sb. *ujna*.

7. *Articole de îmbrăcăminte și încălțăminte*

clăbăț s. f. „Căciulă din blană de oaie” < sb. *klobuc* „căciulă”

căpiță s.f. scufiță pentru copii < sb. *kapica* (sensul din text căciulă)

nojiță s. f. **1.** Șiret pentru legat opincile. **2.** (Mold.) Capsă, gaură la opinci. < bg., sb., cr. *nožica*; sensul primitiv din sl. este cel de diminutiv al lui *noga* „picior”, dar pare că s-a confundat cu sl., bg., sb. *žica* „șiret” (cf. *jiță*); în așa fel încît sb. *nožica* „picioruș” a ajuns să însemne în rom. „șiret”. (DER)

obadă s.f. „marginea pălăriei”, „marginea la sită” (în Banat) < sb. *obod*, deformat sub influența etimologiei populare (Gămulescu, *Elementele* ... 162)

pămúcă s. f. – (Ban, Trs.) Bumbac. < sb. *pamuk* < tc. *pamuk*

sómot s. n. – (Banat, Trans.) „Catifea”. Din germ. Sammet, prin intermediul sb. *somot*.(DER); < sb. *somot* < ger. *Sammt* (Gămulescu, *Elementele* ... 187)

súcănă (-ne), s. f. – (Trans.) Fustă din stofă de lână < sl. *sukno* „postav” și sb., cr., slov. *suknja*, magh. *szoknya* (DER); < sb. *suknja*, „fustă”, *sukno*, „postav” (Scriban, 1939); < ucr. *сукня*, sb. *suknja*. Pentru Banat credem că trebuie avut în vedere etimonul sârbesc.

8. *Părți ale corpului și boli*

bobric s. v. *rinichi*, < sb. *bubreg*, *bubrek*

fras s. n. „Gastralgie infantilă” < sb. *fras* (DER); „boală a copiilor caracterizată prin crampe” < sb. *fras* < germ. Ausr. *Frass* și magh. *frasz* (Gămulescu, *Elementele ... 132*)

cârcă (-ci), s. f. – Spinare, spate. – DER consideră că provine din sl. *krūkū* „gît”, în timp ce Scriban și MDA dau ca etimon sârbescul *krke*.

lopătiță s.f. ”spată, omoplat”(în Banat și Trs de S-V) < sb. *lopatica*

9. *Acțiuni*

buî vb. „A năvăli, a se repezi, a da buzna”. Sl. *buiti se*, *bujō se*, cf. sb., cr. *bujati* „a fi furios”, pol. *bujac* „a-și ieși din fire” rom. *buiac*. Înv. (DER); V. Frățilă în *Studii lingvistice*¹⁴, consideră că provine din sb. *bujati* ” a se coborî”.

crici (-cêsc, -ît), vb. (În Banat și Olt.) **1.** A aviza, a dispune. **2.** A însărcina, a recomanda < sb. *kričati* „a avertiza”

chitî (-têsc, -ît), vb. **1.** A împodobi, a înfrumuseța, a orna. **2.** A potrivi, a aranja, a orîndui. **3.** A organiza, a plănuî, a dispune. **4.** A proiecta, a calcula. **5.** A judeca, a chibzui, a gândi < sb. *kititi* „a înfrumuseța”, sau bg. *kyta* „bucet” (DER); a (se) împodobi, a (se) găti (cu chite) < sb. *kititi*

dripi, vb. (Înv. și reg.) „A bătători, a bătuci”, „a bătători pământul, a strivi iarba, florile” < sb. *drpati* ”a târî, a rupe”

givani - divăni, *divănesc*, vb. A se sfătui, a sta de vorbă. < sb. *divaniti*.

prici vt și vi „a povesti” < sb. *pričati*.

șușcăi vb. – (Banat) „A suspina, ”murmura, susura, ofta” < sb. *šuškati*

zăbuni vt și vr „a se ameți, a se sminti” < sb. *zabuniti*

zogoni, *zogonêsc*, vb. „A alunga, a goni; a izgoni”. < sb. *zagoniti*

10. *Diverse*

alvăluc s.n „aldămaș, arvuna”, (Banat) < sb (*h*) *alvaluk*, ”cinste în băutură sau bani făcută cu prilejul unei vânzări sau cumpărări favorabile, al alegerii, al primirii unei vești” etc. < tc. *helvalik*, sensul originar al cuvântului sârbocroat ”fiind bani dăruți pentru a-și cumpăra halva”;

bitâng (**bitângi**), s. m.– **1.** Străin, din altă parte. **2.** Vagabond. **3.** Bastard, fiu natural < magh. *bitang*. Se folosește în Trans. Cf. sb. *bitanga* „leneș” (DER); **bitangă** = ”vagabond, ștregar”, în Trs, *biteangă*, ”haimana”, ”om care umblă fără rost” în Oltenia < sb. *bitanga*, *bitanjga*, ”idem” < magh. *bitang*. Etimonul maghiar trebuie avut în vedere pentru rom. *bitang*, *bitong* ”străin, vagabond, bastard” care sunt la origine, adjective, folosite și în calitate de substantive. (Gămulescu, *Elementele... 90*) (în text forma *bitangă*)

birt s. n. „Restaurant, cârciumă, cafenea” < sb. *birt* probabil din germ.

¹⁴ Vasile Frățilă, *Studii lingvistice*, Editura Excelsior Timișoara, 1999, p. 114.

Wirt(haus). Tot prin sb. se explică der. *birtaş*, s. m. (hangiu, hotelier); sb. *birtaş*;

baş adv. „Chiar, tocmai, exact așa” < sb. *baš* < tc. *baş*. Necunoscut în afară de Banat și Oltenia.

bucvár (bucváriu) s.n. (arh.) carte veche cu litere chirilice; bucoavnă. (DAR, 2002); vsl. *bukvárĭ. Vechĭ*. Bucoavnă. Carte bisericească cu litere chirilice. Și **bucfar, buhvar** și **bufar**. (Scriban, 1939); Trâpcea în *Cuvinte sârbești...*p.72, consideră cuvântul de origine sb. cu sensul de ”abecedar” cu forma **bufar**

brenta, -e – (Ban) „coș de nuiete care se poartă pe spate pentru a transporta greutatea mici” < sb. *brenta* (MDA).

blagă s. f. (Reg.) „Bogăție, avere” < sb. *blago*. Se folosește mai ales în Banat și Transilvania;

coșăvă s. f. „Vânt dinspre răsărit” < bg., sb. *kosava*

colaină s.f. Medaille (Banat) < sb. *kolajna* (medaillon)

crov s.n „groapă, scobitură în pământ”, ”vâlcea”, ”baltă”, ”gropiță”, ”adăpost, ascunzătoare, loc de pândă” < sb. *krov*

căpără s. f. ”Arvună” (în Trs. și Banat, în special arvuna dată de pretendent, la definitivarea acordului cu logodnica). DER consideră că acest cuvânt ne-a parvenit prin intermediul sb. *kapara* din It. *caparra*; MDA menționează ca etimon sb. *kapara*

drugă s.f. „Fus mare, păpușă de porumb” < sb. *druga*

ierúgă s. f. „Canal, jgheab de moară”, „pârâu mai mare”, „iaz” < sb. *jaruga* < tc. *yarik*.

hasnă s.f. „folos” (cuvânt popular în Banat și sudul Trs.) < sb. *hasna* < magh. *haszon*. Prioritatea etimonului sb. este cerută de aria cuvântului românesc, precum și de var. *asna*. Numai de origine maghiară este rom. *hasnă* (pop sau arhaic) din N Trs. (Gămulescu, *Elementele ...*140); DER și MDA indică numai etimonul din limba maghiară *haszon*.

lóptă s.f. (reg.) minge, balon (DAR,2002). În expr. „de-a lopta” un joc vechi în Lugoj < sb. *lopta*, ”minge”, de probabilă origine maghiară (Gămulescu, *Elementele ...*149); < magh. *lapta* cf. sb., cr., ceh. *lopta* (DER);

motcă s. f. (Reg.) Jurubiță sau scul de tort. < sb. *motka*

năplăt s. m. (Banat,Olt.) ”Obadă (la roată)” < bg. *naplat*, sb. *naplatak*

pošovăică, s.f. (reg.) 1. glumă; minciună, înșelătorie. 2. piedică (pusă cuiva să cadă). 3. (art.) numele mai multor dansuri populare și melodia după care acesta se cântă (asemănătoare cu brăulețul, hațegana sau călușarii) (DAR, 2002); DER consideră că pentru Banat acest cuvânt provine din sb. *pošva* „acțiunea de a-și petrece noaptea”, probabil fiind vorba de distracții de ajun, cf. vorbe de clacă.

sucălă s. f. – 1. Depănătoare, vîrtelniță. – 2. Frigare. < bg., sb., slov. *sukalo*

slog, s. n. – (Olt., Banat) Piatră, stâlp de hotar < sb. *slog*, sl. *slogŭ* (DER);

uim = **uium** s.n. partea de făină sau grăunțe ce se dă morarului drept plată pentru măcinat < bg. *yem*, sb. *ujam*

svon s. n. (Banat), clopot, < sb *zvono*

zbor, s. n. pentru sensul de „sfat, taifas” < sb. *zbor*
zacon, zacoáne, s. n. **1.** (Mold.) „Ordin”. **2.** (Banat) „Obicei, datină”. < sb. *zakon*

zăbran, s. n. (Banat) „Pădure, codru”, „gard” < sb. *zabran*

Obiectivul acestei lucrări a fost să facem o clasificare a câtorva dintre împrumuturile sârbești identificate în operele studiate pentru a vedea care sunt ariile tematice în care au pătruns și s-au păstrat cu precădere cuvintele sârbești. După cum am putut observa, limba sârbă a lăsat urme în cele mai multe și diferite domenii de activitate ale țaranului bănățean.

De secole, în acest spațiu s-a manifestat o interferență culturală, care se simte și în prezent, deoarece aici, în Banat, conviețuiesc peste 16 minorități naționale. Comunicarea între minoritățile de aici a fost întotdeauna extraordinară, având la bază plurilingvismul practicat în majoritatea comunităților etnice minoritare. Pe lângă însemnătatea pur lingvistică, cuvintele sârbești din subdialectul bănățean au și o însemnătate istorică, fiind o dovadă încă vie a raporturilor istorice, sociale, culturale care s-au stabilit între cele două popoare.

Bibliografie

- Capidan, 1943: Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943, p. 230 (document consultat în format electronic: <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/thcapidan/cap9.pdf>, 11 iunie 2013).
- DAR, 2002: Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Saeculum Vizual, București.
- DER, 2001: Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., București.
- DLR, 1943: *Dicționarul limbii române*, Academia română, București.
- DLRM, 1958: *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei.
- DRAM, 2011: Șt. Dorin, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din Maramureș*, Editura Ethnologica.
- Evseev, 2009: I. Evseev, *Slavismele românești*, Editura CRLR.
- Gămulescu, 1974: D. Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Editura Academiei, București.
- Mării, 1966: I. Mării, *Note lexicale și etimologice, Cercetări de lingvistică*, XI, nr. 1, ianuarie-iunie, Ed. Academiei RSR.
- Mării, 1966²: I. Mării, *Studiind elementul sârbesc în lexiconul graiului din Toager. Note (II), Cercetări de lingvistică*, XI, nr.2, iulie – decembrie.
- MDA, 2002: *Micul dicționar academic*, Editura Univers enciclopedic, București, 2002.
- Pătruț, 1965: I. Pătruț, *Împrumuturi prin filieră*, Cercetări de lingvistică, X, nr.2, iulie-decembrie.

- Rosetti, 1986 : Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I de la origini până la începutul secolului al XVII-lea, Ediție definitivă, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Iorga, 2011: N. Iorga, *Observații și probleme bănăţene*, Editura Tim, Reșița.
- Nemoianu, 1930: P. Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, Scrisul Românesc, Craiova.
- Scriban, 1939: A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutu de Arte Grafice "Presa buna".
- Șăineanu, 1929: L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a VI-a, Editura "Scrisul românesc" S.A.
- Trâpcea, 1963: Th. Trâpcea, *Cuvinte sârbești în subdialectul Bănăţean și importanța lor*, Scrisul bănăţean, 3, martie 1963.
- Ungureanu, 2005: C. Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol.4 – Banatul, Pitești, Paralela 45.
- Frăţilă, 1999: V. Frăţilă, *Studii lingvistice*, Editura Excelsior Timișoara.
- Petrovici, 1938: E. Petrovici, **Daco-slava**, în *Dacoromania X*, document consultat online în data de 28 decembrie 2014, ora 19:15, pe situl http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/dacoromania/pdf/BCUCLUJ_FP_279430_1938-1941_010_partea2.pdf.
- Țepelea, 2005: G.Țepelea, *Plugarii condeieri din Banat. Literatura în grai bănăţean*. Ed. Marineasa, Timișoara.

Surse de material

- Acea, 2003: D. Acea, *S-o sfăgit dulșia cu acra*. Timișoara: Editura Marineasa.
- Acea, 2003: D. Acea, *Cu flori la precioasa*. Timișoara: Editura Marineasa.
- Boldureanu, 2003: I.V. Boldureanu, *Niepoți lui Moș Costa*. Timișoara: Editura Marineasa.
- Chira, 2004: P. Chira, *Poșta lui Cupidon*, Timișoara: Mirton.
- Petniceanu, 2005: N. D. Petniceanu, *Rapsodul din Țara Almăjului*, Timișoara: Editura Gordian.
- Petniceanu, 2005²: N. D. Petniceanu, *Pripon pentru calul meu*. Timișoara: Editura Gordian.
- Petniceanu, 2006: N. D. Petniceanu, *Bigamul I. Vară cu gloanțe în Valea Sfârdinului*, Timișoara: Editura Gordian.

Cristina Sicoe

DES EMPREUNTS SERBES DANS LA LITTÉRATURE DU BANAT

(Résumé)

Tout au long de l'histoire, le peuple roumain est entré en contact avec d'autres peuples. Une des principales conséquences de ces contacts entre des communautés de langue différentes sont les emprunts, les interférences, les influences dans les différents segments de la langue.

À partir de la seconde moitié du XIVe siècle, d'importants groupes de serbes se sont établis dans le Banat, région où jusqu'à ce moment là habitait déjà une population sud-slave de facture serbe et bulgare, la dernière étant moins nombreuse. L'effet des rapports entre les slaves venus du sud, établis ici pendant les VIe-VIIe siècles, respectivement entre les nouveaux-arrivés et la population roumaine autochtone, s'est manifesté dans l'influence réciproque sur leurs langues et non seulement. Ces emprunts, qui nous sont parvenus comme résultat de la cohabitation des deux peuples, font l'objet de notre recherche.

Dans notre communication, nous nous proposons de faire une classification thématique de quelques emprunts serbes que nous avons identifiés dans quelques œuvres littéraires représentatives, appartenant à la littérature dialectale, mais également à celle non-dialectale du Banat. Dans notre démarche, la littérature dialectale représente une source très importante d'informations, en tant que miroir des parlers de Banat, enregistrant un très riche matériel lexical d'origine serbe.

Mots clé: emprunts serbes, classification, parlers de Banat, littérature dialectale, contacts linguistiques.